

Umetnine ki jih moramo poznati na maturi in testih

Prazgodovina:

Paleolitik:

- jama Altamira – poslikave se nahajajo v dvorani s slikami, poslikave od 15 do 10000 pnš
- jama Lascaux – odkrili v 60ih letih, najbolj znane poslikave v veliki dvorani bikov (velikost do 5m)
- Willendorfska Venera – simbol plodnosti, upodablja tako moško kot tudi žensko seksualnost, obarvana z rdečo kreda
- relief v kamnu, Ženska z rogom iz Laussela(19000 pnš)

Neolitik:

- Čatal Huyuk – niso poznali ulic in vrat, zgrajen iz neke vrste opeke, notranjost lepo dekorirana
- Jericho
- Stonehenge (1900 do 1400pnš) – okrog speljane ceste, ob solsticiju sonce posveti mimo klad naravnost na oltar, predvidevajo da je šlo za kult sonca
- Kipec iz Lepanskega vira (Srbija)

Umetnost kovinskih obdobij:

Bakrena doba:

- Mostišča na Ljubljanskem barju
- Bronasti vojščak iz Vač

Bronasta doba:

- Trundholmski sončni voz – ogrodje in konj iz bron, sonce prevlečeno z zlatom

Železna doba:

- Vaška situla
- Novomeška situla

Umetnost starih civilizacij:

Sumerci:

- Plošča iz Ur-a
- Oven in drevo
- Poznati moramo tudi njihove kipce - MOLILCI

Babilonci:

- Babilonski stolp
- Hamurabijeva stela (zgoraj polkrožen, spodaj relief), spodaj napisan Hamurabijev zakonik, relief Hamurabi sprejema zakonik od enega izmed božanstev
- Ištarina vrata – narejena iz emajliranih ploščic, narejeno 575 reliefoc, upodobitve živali, boginja plodnosti in ljubezni – njen simbol lev

Asirci:

- Saragonova palača v Korsabadu – celo mesto, ki zavzema 10 ha. Zigurat je del mesta (sprejemne dvorane, gospodarska poslopja...). Na vratih v mesto stražili kipi – hibridne živali (krilati bil ali Lamatsu – človekova glava, bikovo telo, krila). Okrasje v palači – reliefi z bojnimi prizori. Stilizirane brade, velike oči, vsi so si podobni.
- Naramsinova stela - našli kot plen Perzijcev, relief bojnega prizora
- Kralj Gudea – upodobljen kot arhitekt z načrtom templja (brez glave)

Egipčani:

- Karnak in Luksor – prostostoječa templja (luksor ima kapitele v obliki lotosovih cvetov in v obliki palme)
- Tempelj kraljice Hačepsut – ogromen kompleks, dvorane s stebri, glavni del v skali
- Tempelj Ramzesa II - v kraju Abusimbel , upodobitev faraona in žena – 4 kolosi (ogromni kipi), v hipostilni dvorani je še več kipov
- Mastaba – kvadratna miza iz kamnov (grobnica)
- Zossejeva piramida v Sakkari (več mastab ena na drugi)
- Keopsova, Mikerenova in Keferenova piramida v Gizah – včasih pokrite z glazirnimi ploščicami, ob Keopsovi piramidi še tri manjše (žene)
- Sfinga (človeška glava, levje telo) – varuhinja teh piramid
- Tutankamonova maska – posmrtna maska
- Mikerin z ženo
- Kraljica Nofretete – Tutankamon je njen sin, samo glava, bila zelo lepa, kip v velikosti 50 cm
- Bog Anubis ali Tehtanje srca – bog balzamiranja, naslikano kako mumificira nekoga
- Poslikava v Nahtovem grobu v Tebah – znameniti detajl 3 plesalke
- Fajumski portreti - tehnika enkavstika (mešanje pigmentov z voskom), v času ko je Egipt pod Rimom

Egejska umetnost:

Kikladska umetnost:

- poznati moramo njihove idole(marmorne), oblike nimajo preveč razvite

Minojska umetnost:

- Minosova palača v Knososu - zidali naj bi kar na pamet, kot labirint, poznali kanalizacijo in vodovod, na sredini trg – plača predstavlja mesto, stebri črn kapitelj
- Princ z lilijo – slikali prizore iz vskdanjega življenja (ribe drevesa---)
- freska z Toreadorjem (prizor rokoborbe)
- Boginja s kačami – razgaljena in z dvema kačama, vedno na enak način upodobitev
- Bik z zlatimi rogovi – del obredne posode

Mikenska umetnost:

- Atrejeva zakladnica – debel zid, ki se je na koncu strnil v nekakšen obok
- Levja vrata – ogromni kamni iz katerih so zgrajeni kiklopski zidovi, nad vrati dva leva
- Mikenski megaron – bivalni prostor, katerega obliko Grki kasneje uporabijo za grški tempelj
- Agamemnova posmrtna maska

Antika:

Geometrično obdobje:

- dipilonska keramika – visoka blizu 1.5 m, uporabljali za pogrebne namene

Arhaika:

- črnofiguralni slog - črne figure, detajli z iglo
- rdečefiguralni slog – rdeče figure, detajli z čopičem
- dorski stebni red – ni baze, abakus, ehinus, arhitrav (postavljen čez stebre), friz (izmenjujejo se metopi in triglifi), trikotni zaključek ali timpanon
- jonski stebni red – ima bazo, namesto ehinusa voluta, friz nima več triglifov
- korintski stebni red – akantovo listje
- kuros in kora – arhaičen nasmešek, stilizirani kodrčki, monumentalnost, ena noga naprej, pesti držijo skupaj

Klasika:

- Akropola v Atenah – predstavlja center Grčije. Propileje, slavnostni vhod. Partenon najpomembnejši tempelj. Ob strani galerija slik – pinakoteka. Znamenit tempelj erehtion z kariatidami namesto stebrov. Tempelj Nike Apteros-
- Partenon – Atenin kip pred in v svetišču (Fidija), timpanon in metope okrasil Fidija, peripter ali stebrišče okoli in okoli svetišča. Izvajali optične korekture. Lepota, resnica. Uporabljajo enakomeren ritem proporcev –

metrum. Osnovna mera ali modul, njemu vse podrejeno (polmer kroga).
Zlati rez – razmerje med dvema stranicama.

- Kritijski mladenič – telo že precej bolj anatomsko pravilno, več gibanja, ni nasmeška, človek pride v ospredje zanimanja. Pojav določene individualnosti. Izdelani v bronu – polihromirani. Heroji, bogovi, mitološke osebe, atleti. Oboževanje telesa. Portreti državnikov že.
- Bojevnik iz Riaceja – bronasta, polihromirana, lepotni kanon (1:7 razmerje). Kontrapost – teža na eni nogi druga sproščena, telo se rahlo ukrivi.
- Kopjenosec (Poliklet) – Poliklet najznamenitejši kipar, uvedel kontrapost in kanon
- Apolon iz Zevsovega svetišča (Poliklet) – vzet iz timpanona, dobro viden lepotni ideal
- Metalec diska (Miron) – ukvarjal z skladnostjo gibov
- kip Atene (Fidija) – pred partenonom, tudi reliefi Jezdec
- Kinidska Afrodita (Praksitel) – prikazana pri umivanju, ni več borbenosti, pač pa milina in humanizem, tukaj se uveljavi že žensko telo
- Hermes z malim Dionizom (Praksitel) – tudi moški kip lahko mil
- Apolon Belvederski (Praksitel) – vidna eleganca in milina
- Strgalec (Lizip) on je podaljšal telo šele za časa njega 1:7
- Herkules (Lizip)
- Plesalki (Skopas) – ženska akta
- Glava boginje Hegeje (Skopas)

Helenizem:

- Pijani satir – novi motivi, žanrski motivi, ni več idealiziranja, skušajo predstaviti tudi druga človeška stanja.
- Pergamonski oltar – reprezentacija moči, oltar se osamosvoji, samostojna arhitektura.
- Miloška Venera – lepo zapeljivo telo, lepotni ideal postane bolj čuten erotičen.
- Afrodita, Eros in Pan – Pan bog vina, orgije
- Samotraška Nike – postavljena v čast zmage v neki bitki, dramatičnost, razgibanost, razviharjenost
- Umirajoči Galec - individualne značilnosti, obraz izraža bolečino
- Starka na tržnici
- Laokontova skupina – napadajo jih kače, virtuozna kompozicija, anatomska drža, izraznost čustev. Laokont simbol človeške moči in upora.
- Mozaik bitka pri Issu – upodobljen Aleksander Veliki v bitki proti Perzijcem
- Mavzolej v Halnikaruasu – grobnica, zraven se še pojavljajo piramide

Etruščanska umetnost:

- Mestno obzidje in mestna vrata v Perugii – viden polkrožni obok in neke vrste kupola, ogromna kamnita vrata.
- Grobnica iz Cerveterija - reliefno okrašeno. Izgleda kot bivalni prostor. Tam zelo znan sarkofag iz terakote (žgane gline), Zakonca iz cerveterija – antropomorfna oblika.
- Apolon iz Veia – narejen iz terakote, dolgi lasje, halja, odsekane roke, spominja na arhaiko – razkorak, arhaični nasmešek, vendar bolj razgiban
- Volkulja – bron, dečka dodana v renesansi
- Himera iz Arezza – bajeslovna pošast, bron dramatično postavljen vzbuja strah (različne živali, kača, lev, zmaj, koza)
- freska Let ptic – motivi iz vsakdanjega življenja, ploskovito, ni perspektive
- freske v Grobnici leoparda – motiv živali, ribolova, plesa, glasbenikov

Rimljani: Kraljevina (753 – 505), rimska republika (505 – 27 pnš), cesarstvo (27pnš – 476 nš). Iz obdobja republike Sulanski portreti.

- Dioklecijanova palača, Split – najlepši primer Urbs Quadrata.
- Kvadratna hiša v Nimesu – združuje grške in etruščanske elemente, na visokem podstavku, notri cela, zunaj peristil (ni zazidana – peripter)
- Panteon – posvečen vsem bogovom. 2 dela rotunda in portico. Na vrhu lukna okulus. Strop kasetiran. Inkrustacija – kombinacija večbarvnih kamnov.
- Konstantinova bazilika – javna zgradba, kot borza, 3 ladje srednja višja
- Slavoloki – odraz imperialistične moči (Konstantinov, Titov, Septemij Severov)
- Trajanov steber – značilni spiralni reliefi, od spodaj navzgor
- Hadrijanov mavzolej (Angelski grad) – okrogel tip stavbe, okrog ciprese, kasneje so ga pozidali
- Sullanski portret – star, zguban, pogrebn amaska iz voska
- Rimski patricij z dvema bustama – busta doprsni kip, busti prednikov
- Brutov portret – iz bron, realistično, potreba po upodabljanju posameznikov
- Avgustov kip iz Primaporte – primer vladarja, upodobljen kot bog, portretni obraz, oblečen v bojno opremo (idealiziran portret)
- Kip Marka Avrelija na Kapitolskem trgu – prvi konjeniški spomenik, bron, reprezentančen
- Titov slavolok na Forumu – 2 reliefa, prizor iz Jeruzalema (judje realističen prizor), Titov triumf (vojaški prizor). Proslavljanje zmage in bitke.

- Ara Pacis/Oltar Avgustovega miru – okrog oltarja so postavljene reliefne plošče, upodobljene procesije ljudi ki se gredo poklonit materi zemlji (alegorija miru in plodnosti)
- Bitka pri Issu – freska
- Villa Misterio, Pompeji – iniciacijski obredi, močna rdeča barva, 2D, uvajanje v spolno življenje
- Hiša Vetijcev, Pompeji – lep primer iluzionizma, perspektive, vsaka oseba poslikana drugače (kot vrata in oboki ki se odpirajo, in groteske)
- Livijina hiša – upodobitve narave, drevesa, pristanišče
- Fajumski portreti – enkavstika

Rimska umetnost na Slovenskem:

- Emona - imela 4 vhode, severna mestna vrata znana, ostanki kip. in slik.
- Mitra z bikom – mitra edini bog – monoteizem vleče bika za noge, sonce prihaja na obzorje, vera le za moške
- Rimska nekropola v Šempetru – največja najdba pri nas, prepletanje rimske in keltske kulture (najdeno ob Savinji)
- Enijeva grobnica – relief Enija in njegove žene , prizor ugrabitve Evrope
- Triscijanova grobnica – znamenit prizor Dioskurov (brata Kastor in Poluks)
- Vidonijeva grobnica – preprosti ljudski motivi
- Bronasti kipec Venere – provincialno delo, brez ene roke
- Germanikus – portret, našli pri Šentjurju
- Emonec – moški v togi
- Freska iz Celja – ohranjen del freske, ženska, spreten umetnik – ilizija prostora
- Mozaik iz Ljubljane – talni in stenski

Srednjeveška umetnost:

- Kristus z ovco – zaradi preganjanja razvili veliko simbolov. Znani so tudi oranti, ali molilci, razprte roke nad glavo,
- pas mozaikov iz St. Maria Maggiore - vojska pred obzidjem Jeriho, najpomembnejši cikel v tem obdobju
- Dunajska geneza – iluminirani rokopi, ohranjen en list pergament, v lasti cesarjev – purpurna barva
- bazilika sv. Petra – apsidalni del postane oltar, prečna ladja ali transept, prezbiterij ali del okoli oltarja, narteks tu so se zbirali verniki, bazilikalna svetloba
- bazilika sv. Sabine – zelo dobro ohranjena, lesena konstrukcija
- bazilika st. Maria Maggiore – znana po mozaikih, ohranjena a nekoliko spremenjena, strop ni več lesen

- mavzolej sv. Konstance – na sredini sarkofag, okrogel tloris, stebrni obhod, 2-nadstropna stavba, kupola na tamburju, bogato okrašena, mozaiki so vzor rimske umetnosti – vinska trta.
- Kristus dobri pastir z ovco – sicer antičen, vendar predstavlja Kristusa, simbolika krščanstva
- Sarkofag Junija Basa – rimska forma krščanska vsebina, upodobljene zgodbe iz evangelija, Kristus na prestolu – v rokah drži svitek, stoji na simbolu zla na nekem človeku z brado
- Sarkofag s filozofom – upodobitev Petra ki lovi ribe, prizor Jona pod bučo, dobri pastir z ovco, krščenje v reki, na sredini molilka zraven filozof

Bizantinska umetnost:

- Hagia Sophia – najbolj imenitna in veličastna cerkev, centralni prostor je kvadrat, poudarek na notranjosti, mozaiki, svetlobni efekti. Je 3-nadstropna. Pojavi se pozneje narteks ali zunanje dvorišče. Kupola je na pendativih. Oblika bizanske cerkve je podobna grškemu križu ponavadi.
- Cerkev Marijinega oznanenja – luneta je znamenita, ob straneh galeriji v luneti
- Cerkev San Vitale – preprosta zunanost, tloris pod vplivom bizanca, 8-kotna stavba, ima 2 nadstropji in eno svetlobno, mozaiki so po tleh, stenah in stropu. Empore ali polkrožne odprtine za svetlobo.
- Mavzolej Gale Placidije – značilen centralni tloris
- Teodorikov mavzolej – ne izhaja iz tega časa vendar sodi v bizantinsko um. zgradili so ga Germani. Vzor iz antike (kupola in večnadstropnost).
- bazilika San Apollinare in Classe in San apollinare Nuovo – longitudinalna, klasična bazilika, pomembna zaradi mozaikov, skromna zunanjščina, znotraj bogato okrašeno, razčlenjena notranost, čipkasti kapiteli
- Maksimiljanova katedra iz slonove kosti – škofovski sedež, stol z reliefi
- Mavzolej Gale Placidije – znamenit strop (zlata in modra barva), prizor iz apokalipse, apokaliptični križ in zvezde, v kotih simboli 4ih evangelistov
- Bazilika San Apollinare in Classe – okrašen samo apsidalni del z mozaiki, apokaliptični križ tudi tukaj, simboli evangelistov (vmes kristus), okrog njega 12 ovc okrog ovc pa mediteranske rastline. Simbol odprtih vrat – prehod iz življenja v smrt. Upodobljeno na iluzionistični način.
- San Vitale – mozaika sta podobna. Justinijanov spreved, Teodora s spremstvom
- Ikona Andreja Rubiova – eden najpomembnejših srednjeveških slikarjev v Rusiji

Umetnost v obdobju preseljevanja narodov:

- Relikviarij – skrinjica, kamor so spravljali relikvije. Sestavljen i zlata in dragih kamnov, ornamentika zelo na gosto prepredena.
- Orlovska fibula – sponka namesto gumba, tehnika celičnega emajla – kako vnesti drage kamne v kovino

Langobardska umetnost:

- Stolnica v Čedadu – v oltar je vklesana Zigvaldova plošča
- Zigvaldova plošča – simboli so angel, riba, lev. Starokrščanska vsebina. pav drži v kljunu grozd. Grifoni – krilati levi. Langobardski vpliv se kaže v pleteninasti ornamentiki, ter horror vacui. Gre za plitve reliefe.

Anglosaška – Irska umetnost – zelo lepo okrašeni evangeliarji, ornamentalno rastlinstvo in fantastične živali

- Book of Kells – iluminirana stran (rdeče, zeleno), znak hi-ro
- Book of Durow – iluminirana stran zemeljske barve

Karolinška:

- Dvorna kapela Karla Velikega – vplival San Vitale, 8kotni tloris, deluje bolj masivno kot San Vitale, antični stebri, grajena v več nadstropjih, stebri povezani z loki. Kapela je predstavljala le del kraljevskega kompleksa zgradb.
- Vhodna lopa, Lorsch – vhodna lopa nekdanjega samostana, vpliv antike – loki in stebri. Drugačna dekoracija – njihov vpliv.
- samostan v st. Gallenu – ohranjen le načrt samostana (benediktinski). Križni hodnik – duhovni center samostana. Reflektorij – jedilnica. Dormitorij – spalnica. Zaprt vrt, na sredini je vodnjak.
- Sv. Donat, Zadar – predelana je bila v cerkev, karolinška kultura, deluje okroglo (osmerokotni tloris), robustni kamni.
- Konjeniški kipec Karla Velikega – velik le 15 cm, gre za kraljevo podobo

Otonska:

- cerkev sv. Mihaela – longitudinalni tloris – spominja na starokrščanski slog, značilna progasta dekoracija. Novost v Otonski arhitekturi je Westwerk – trdnjavsko ojačan zahodni del. V cerkvi je človek varen.
- Bronasta vrata, Hildesheim – značilne levje glave, detajl izgon iz raja, največ upodobljeni biblijski motivi
- Geronov križ, Koln (razpelo) – nadškof Goro ga je podaril Kolnski nadškofiji. Visok 2 m pojavi se nekakšen ekspresionizem – napete mišice, trpljenje
- Ebonov evangeliar – risbe kažejo ekspresionizem (ni perspektive, antična poza, obraz izraža počutje)

Romanika:

- St. Sernin, Toulouse – longitudinalna arhitektura, je 5 ladijska, latinski križ. Novost je kor z apsidalnimi zaključki, kor je v bistvu razširjen oltar. Posebnost je stolp, ki je postavljen nad kornim kvadratom. Kot modul pri Grkih, glede nanj je vse grajeno pravilno v merilu. V tem času so pomembne romarske poti, ob katerih so gradili cerkve, širi se enoten arhitekturni slog. Cerkev(na splošno) vedno V-Z. Obok je kamnit. Z veznimi oprogami zgradili kamniti strop. Zidovi so masivni, okna majhna (malo svetlobe, mračno – čas ko se ljudje boga bojijo). Stebri se pogosto združujejo v slope – več stebrov združenih skupaj. Tipičen zaključek je kockasti kapitel, včasih okrašen s pošastmi. Niso dali veliko na enotnost, uporabljali tudi drugačne kapitole. Veliko novih dekorativnih elementov: vrata z stopničasto poglobljenim portalom, značilen je polkrožni lok (gotika – ošiljen), slepe galerije ali polkrožni oboki brez prehoda, lizene ali izbočeni stebri iz zidu. Značilna sta še dva zvonika ali središnji stolp (ITA zvonik stoji sam – campanile). Povsod veliko kiparskega okrasja . arhitekturna plastika.

Romanika v Franciji: cerkve so grajene iz kamna, zelo bogato okrašene.

- Autun
- Cerkvi v Caenu - značilni dvojni zvoniki

Romanika v Nemčiji: nadaljujejo se značilnosti otonske umetnosti, zvoniki so spodaj masivni. Cerkve grajene iz opeke. Gradili so cesarske katedrale.

- katedrala v Speyerju
- cerkev iz Wormsa – značilni elegantni slogi

Romanika v Italiji: specifična oblika romanike (nekaj se prenese še v gotiko), vse je iz kamna. Kiparskega okrasja ni. Samo arhitekturno okrasje (rozete in slepe galerije). Intarzija – okrašeno v dragem kamnu (zunanjost in notranjost).

Pogosto ohranjen lesen strop

- San Mignato, Firenze – v apside ima mozaik, ima samosvoj tloris in okras z intarzijo
- Baptisterij sv. Janeza – ima posebna vrata (začetek renesanse), zraven stoji Giottoov stolp
- katedrala v Pisi – ena najbolj znamenitih romanskih stavb, bogata s slepimi galerijami. Zraven stoji Campanille (poševni stolp). Bifora – okno razdeljeno s stebričkom. Trifora – trije predeli
- St. Geminiano – mesto stolpov, vsaka družina je z izgradnjo stolpa pokazala svoje premoženje
- St. Ambrogio – vpliv severa z opečnato gradnjo

Kiparstvo v romaniki: funkcija plastike je s svojimi podobami nagovarjati vernike – maše v latinščini, ljudje nepismeni. Nauke razumeli iz poslikav. Materiali so kamen, les, porfir, zlato, dragi kamni, slonokoščene stvari in bron. Romanski portal: kapitel (pogosto so reliefno okrašeni), portal (bogato okrašen predvsem v Fra.), luneta (polkrožni zaključek v portalu), timpanon (trikotni zaključek). Arhivolta – polkrožni loki nad luneto. Vratna preklada – pod luneto, nad vrati. Delilni steber – med vrati. Portalni steber. Zahodno pročelje imenujemo tudi kamnita biblija.

- Sv. Magdalena, Vezlay (portal) – zgodba na fasadi (kamnita biblija), prizori povezujejo staro in novo zavezo, tema so križarske vojne, na sredini je Kristus, iz rok se mu širijo žarki (prizor v luneti) in po svetu pošilja 12 apostolov (simbol romanja in križarskih vojn). Okoli upodobitev daljnih dežel, ki naj bi jih apostoli pokristjanili.
- Portal v Conques-u – na tem portalu zelo veliko figur, Conque takrat zelo pomemben verski center. Pri obeh portalih se Kristus pojavlja v Mandoru (prostor mandljeve oblike), nakazuje njegov nadnaravni pomen. Glavne teme na portalih so poslednja sodba in križarske vojne.
- Marija z Jezusom na prestolu (obla plastika) – kipi niso razgibani, kot v enem kosu. Tipizirani in brezosebni izrazi. Drža zelo dostojanstvena: na kraljevem prestolu. Otrok pomanjšan odrasel – ni anatomije. Jezus z eno roko blagoslavja, v 2 roki svitek. Velikokrat ima na glavi krono. Gube spet shematizirane.
- Križanje – Kristus prikazana kot kralj. Ni videti trpljenja – ponižno dostojanstvena. Pribit s 4 žebli (pokončno). Je povsem oblečen – zelo dolga opasica (pod kolena).
- St. Fol (sv. Vera) – to je relikviarij, upodobljena sveta Vera. Narejena iz zlata in dragih kamnov.
- St. Gavin sur Gartempe, freske – prikazana graditev babilonskega stolpa, stvarjenje Adama in Eve, Noetova barka. Vidimo, kako se trudijo oponašati antična izhodišča – ti. zataknjene figure, perspektiva ni jasna. Ni človečnosti, linearna kompozicija.
- preproga iz Bayeaux-a – preproga široka 0.5 m in dolga 70 m. stenska preproga/tapiserija – začetek upodobitve na tkanini (volna na platnu). Zgodba o bitki za nasledstvo v Angliji.

Romanika na Slovenskem: značilna gradnja majhnih cerkva. Enoladijske – imajo zahodno emporo – grajene po vzoru samostanov.

- Samostan v Stični – zgrajen l. 1132, z leti bil barokiziran. Samostan je cisterjanski. Stiška bazilika je bila zgrajena po vzoru cerkve v Cluny-ju. 3-ladijska bazilika. Venec apsid – korni zaključek.
- Žiška kartuzija – ustanovljena l. 1160. cerkev je bila gotizirana. Edina dvodomna kartuzija. V sosedni vasi Špitalič je bil spodnji dom (tu živeli bratje laiki). Menihi v zgornjem domu živeli popolnoma izolirano.

Kartuzijanski tloris – enoladijski. V spodnjem domu ohranjena romanska cerkev.

- Cerkev v Špitaliču (spodnji dom) – ima enega najlepših romanskih portalov v Slo. (polkrožni zaključek, okrašena luneta, slopi). Stebri na desni strani so bili kasneje gotizirani, romanski ostali na levi. V luneti imamo jagnjeta božjega (prizor iz apokalipse). Nespretna, nerealistična izdelava.
- Cerkvica v Domanjševcih, Prekmurje – dobro ohranjena v svoji romanski podobi. Kiparski okras so lizene (reliefni steber na steni, brez baze in kapitela). Stopničasto poglobljen portal z okrasnim reliefom.
- Kamniški Mali Grad – obnovljen, primer grajske kapele (dvonadstropna), portal iz začetka romanike (11.stol). Luneta ima križ in dva angela.
- Primeri romanskih rotund: najpogosteje so to krstilnice, kostnice in kapele. Selo v Prekmurju (kapela sv. Nikolaja) – lizene. Koprška krstilnica – stisnjena med hiše, lizene
- Kripta v Hočah – podzemni prostor pod cerkvijo, notri so ponavadi pokopavali mrtve.
- Grad Podsreda – profana arhitektura
- Velesovska Madona (obla plastika) – konec 12. stol., polihromiran les, tipiziran obraz. Otrok je pomanjšan odrasel, shematizirane gube, je resna. Togost. Na prestolu sedi kraljica (sedež modrosti). Otrok drži svitek – Božja beseda.
- Stiški rokopis – okrašene inicialke, veliko jih je sodelovalo pri nastanku rokopisa. Uporabljali omejeno število barv – modra, zelena, rdeča, odtenki rjave. Vitice, fantastične živali.

Gotika: pojavi se nov družbeni red – meščanstvo, ki pridobiva na moči (dvigne se stanovska zavest). Razvoj univerze – pomen znanja narašča. Znanje ni več izključno v domeni cerkve. Spremeni se odnos do vernika – umetnost skuša najti stik z verniki. Povezovali grško filozofijo in krščansko vero. Koncept sprejemanja vere je idejni realizem. Misticizem – povzroči nastanek številnih herezij. Novi beraški redovi. Prevladuje kult oboževanja Marije. Pojavijo se katedrale – predstavljajo moč mesta. Značilnost srednjeveških mest je tudi rotovž ali mestna hiša. Gotika ima skupne značilnosti vendar se po državah razlikuje. Mednarodni mehki slog pa je značilen za celotno Evropo.

Pročelje katedrale imenujemo tudi knjiga vseh znanj. Je center mesta. Ideja katedrale je, misticizem – 2 vitraža (svetlobna mistika). Zunanji del deluje kot da valuje – stolpi angeli varuhi. Katedrala skoraj nima zidov – vitraži, ki spominjajo na drago kamenje. Vitraži + prevotljene stene. Ob strani oporniki (8ni stene) – zunanji. Fijale – šilasti zaključki.

Večali so odprtine – banjasti loki in ozka okna. # ladijska longitudinalna bazilika ostaja. Dvoranski tip cerkve. Vmesni stebri imajo podporno funkcijo (ladje enako visoke). Ni več kripte, vse v eni liniji. Križnorebrasti obok – prostor

vmes zapolnili z lažjimi materiali – omogočili gradnjo v višino. Temelji na 4 točkah. Sklepnik – kjer se rebra združijo. Pritisk strehe se prenese na slope. Prej je podpora od znotraj, sedaj od zunaj - skeletna gradnja. Novi dekorativni členi so šilast lok, porastlinjene oblike – cvetlična gotika (pozna ang.), fasada zelo razčlenjena – bogato kiparsko okrasje, navadno 2 stolpa, rozeta, bruhalniki vode.

- Castel del Monde (profana) – odlično ohranjena utrdvena arhitektura, 8-kotni toris z utrdbenimi stolpiči.
- Ca´d´Oro, Benetke – cvetlična gotika, bela vidna iz kanala Grande, palača
- St. Denis (sakralna) – prva gotska katedrala, v predmestju Pariza
- Pariška katedrala (Notre Dame) – najznamenitejša, značilni gotski tloris (polkrožni zaključek, zunanji oporniki), bogato okrasje (zunanjščina: duhovi, hudiči...)
- Chartre, Notre Dame – sohe (kipi, del fasade, podolgovati kot stebri), različna stolpa (velikost in oblika), največ ohranjenih vitražev.
- Reims, Notre Dame – poudarjen korni del (obhod)
- Amiens, Notre Dame
- Strassburg – temnejši, rdeč kamen – vpliv Nemčije
- St. Chapelle – v stari kraljevi palači (kraljeva kapela), dvonadstropna, velja za najlepšo celostno gotsko umetnino

Češka gotika: zaslužen Karel IV zavzemal se za obnovo prage. Vpliv češke gotike se širi po celi Evropi.

- Karlov most – iz ogromnih kamnitih sklopov, na vsaki strani obrambni stolp, deli Vltavo
- Katedrala sv. Vida, Praga – lep primer češke gotike, kiparski okras v katedrali naredil Peter Parler (imel umetniško delavnico – delal tudi na Ptujski gori)

Nemška gotika:

- katedrala v Ulmu – opečnata gradnja, ni toliko vitražev, veliko zvezdnih obokov, temnejša, rdečkasta (fra. svetlejša)
- Katedrala sv. Štefana, Dunaj – streha okrašena z barvasto opeko

Italijanska gotika: gotske cerkve se ne razlikujejo bistveno od romanskih, stene še zmeraj nerazčlenjene, detajli gotski – šilasti zaključki. Intarzija – okras iz barvnih kamnov (črtasti zvoniki)

- Stolnica v Sieni – progast zvonik – campanille
- Firenška katedrala, Santa Maria del Fiore – kupola pa je renesančna
- Giotto v Firenci – zvonik

Angleška gotika: dekorativnost se razživi, oboki nimajo funkcionalnosti – postanejo okras. Razne oblike gotike so se ohranile do 19.stol.

- katedrala v Gloucestru

Kiparstvo v gotiki: še vedno zelo podrejeno arhitekturi, vendar se tekom gotike osamosvoji.

Francosko kiparstvo v gotiki: fasade je knjiga vseh znanj. Raziskovanje narave – povezava med posvetnimi in svetimi osebami.

- pročelje katedrale v Reimsu (13.stol.) – portal ima šilast zaključek, podobe na stebrih – niso več shematizirane, gre za tipiziranost. Gotski naturalizem. Telesa se osvobajajo ven iz stebra – ni ujeta v soho. Gube niso več tako shematizirane.
- Oznanenje – antični izgled (образи) – iz katedrale v Reimsu
- Obiskovanje Marija in sv. Elizabeta (v Reimsu) – obe noseči, stara in nova zaveza. Mama Janeza Krstnika. Marija – naraven kontrapost, Elizabeta – stabilnost. Osvobodili sta se stebra. Gubanje se prilagaja telesu – gubanje ni več samo ornament. Zgled pri rimskem kiparstvu. Osvobajanje kipa iz arhitekture. Mednarodni mehki slog se širi iz fra. in se uveljavi po celi Evropi.
- Pariška Marija – kontrapost (že skoraj S-linija). Poudarjen lepotni ideal. Nežen, mil obraz – idealiziranje lepotnega ideala – kipi dobivajo individualne poteze. Pristen odnos med materjo in otrokom. Mehko gubanje. Rahlo poudarjen trebušček. Kipi niso povsem anatomsko pravilni. Pojavijo se še novi motivi: pieta (sočutna), pojavi se novi tip križanega – trpeči križani, živi križ – iz križa poganja rastlina, sveta nedelja – dela ki jih v nedeljo ni dovoljeno početi.

Nemško kiparstvo:

- Bamberg – luneta gotskega portala, realistično naslikana telesa, poslednja sodba. Čustvena plat- desno izvoljeni, levo pogubljeni (tudi škof). Notranjost cerkve: korna pregrada , prikazani preroki
- Bamberški jezdec – stoji ob steni, verjetno nek kralj, iz kamna, gotski realizem (ni togo sedenje na konju)
- Naumberg – znamenita vladarska dvojica (Ekkehard in Uta – v koru sta)
- krilni oltar Marijine cerkve v Krakovu – gre za poliptih oz. triptih (celostna umetnina), primer podeželske gotike – ogromni rezljani krilni oltar iz lesa. Prikazana Marijina smrt in vnebovzetje. Veliko gotskega okrasja. Oltar je prostor daritve.

Italijansko kiparstvo: gotika s eni tako razživila – ohranja klasične (antične) značilnosti. Material je predvsem kamen. Kipi podobni antični plastiki. Višja kvaliteta, bolj anatomsko pravilno – upoštevajo spoznanja antičnega kiparstva. Najbolj znana delavnica Pisano.

- Prižnica – prostor, kjer je pridigal župnik. Bogato okrasje, stebre držijo levi (simbol moči), orel – podstavek za knjigo.

Slikarstvo v gotiki: nove tehnike (stensko slikarstvo – freske, tabelno slikarstvo – tempera na lesu, iluminirani rokopisi, vitraži), novi motivi –poglabljanje v človekovo individualnost, iskanje čustvenega sveta. Raziskovanje prostora (še nepravilno vendar se trudijo). Spoznavanje geometrične in prostorske perspektive. Upodabljanje narave, naravnega ozadja. Naturalizem rastlinskega in živalskega sveta.

- sv. Hieronim – skušajo prikazati obraz, karakter
- Breviar, Bogate urice vojvode Berryskega, Fra. – avtorja brata Limburg (neke vrste koledar). Narejeni v mednarodnem mehkem slogu (S linija, lepotni ideal, sočustvovanje do vernika – gotski realizem, eleganca, prefinjenost)

Italijansko slikarstvo 13. stol. (duecento) – nadaljujejo poznogotske oblike v kombinaciji z bizantinskim slikarstvom (propad bizanca – beg Grkov).

Cimabue: (učitelj Giotto)

- Marija na prestolu – angeli ob prestolu (svetniški sij), simetrična nerazgibana kompozicija. Ploskovita telesnost, ni volumna, ni telesnosti. Duhovno ozadje – zlata barva. Zataknjene figure – skoraj ni perspektive

Duccio (učitelj Simone Martini)

- Marija med svetniki/Maesta – Marija na prestolu. Precej podobno kot pri Cimabue-ju – bizantinski vpliv. Simetrična kompozicija, ploskovita telesnost, zataknjene figure, zlato ozadje, ni perspektive

Giotto di Bondone: Že za časa življenja veljal za revolucionarja (premaknil slikarstvo iz gr. – biz. shemiranosti do začetkov renesanse. Bil zelo karizmatičen

- Madona d'Ogni Santi (Madona vseh svetnikov) – eno njegovih zgodnejših del, izhaja iz sloga svojega učitelja. Otrok ne lebdi več (papirnato) ampak sedi, ima telesnost. Madona ni več lebdeče eterično bitje – bolj kmečka. Za njega so značilni bolj krepki liki. Angeli imajo isti tip postavitve, vendar izgledajo kot da bi stali drug za drugim . niso več zatakneni. Osebe imajo nek karakter – individuum.
- poslikava cerkve sv. Frančiška, Assisi - bogate, razkošne poslikave (ljudje kritizirali kako si lahko beraški red privošči najslavnejšega umetnika)
- Capella del Arena, Padova – zgrajena na ostankih antičnega amfiteatra. Enoladijski prostor (majhno), družina jo je dala poslikati za grehe očeta.
- Objokovanje (1.prizor) ok. L. 1300 – angeli se vrtinčijo, vse usmerjeno v Kristusa in Marijo. Dvojna elipsa – 1. kristus, 2. angeli. Spodnji pas narejen v tehniki grisaille (sivi odtenki, sivo na sivem). Slogovne značilnosti: realizem, preprosto, skromno ozadje ki ni več zlato, ni več gotске obremenjenosti z detajli – preprosta monumentalna plastičnost figur, individualnost, čustvenost.

Gotika na Slovenskem: Pri nas se gotika pojavi malo kasneje (2.pol.12.stol. – 1.pol.16.stol.). Najbolj se izrazi v arhitekturi. Začne se obnova samostanov. Različni gotski tlorisi: bazilikalna cerkev, stopnjevalna cerkev – ni več bazilikalne svetlobe (Ptujška Gora), dvoranska cerkev – zanimiv dolgi kor, oboki in slopi – dekoracija (Kranj, sv. Kancijan)

- Kostanjevica na Dolenjskem (obnovljen v gotiki) – zunaj je renesančna fasada, elegantna notranjost, triladijska, lepi loki
- Cerkev v Pleterjah - najbolj gotsko razkošna, masivne stene, gotska okna s krogovičevjem, dekorativni oporniki, zšiljena okna
- Kapiteljska cerkev, Novo mesto – zgodnji primer bazilikalne cerkve
- Ptujška Gora – gre za celostno umetnino, značilen primer stopnjevalne cerkve, naročniki so bili celjski in ptujski grofje, delavnica Petra Parlerja. Edina prava gotska cerkev pri nas. Vitraži so bili uničeni. Notranja oprema gotski baldahin in korne klopi. V oltarju je Marija zavetnica s plaščem.
- Župna cerkev sv. Kancijana, Kranj – zvezdast obok (ni več križno rebrast), dvoranski tip, enostaven tloris
- Cerkev sv. Jakoba, Škofja Loka – zvezdast obok, dvoranski tip, kvadratast, skoraj centralni tloris, dolgi kor
- Črnogrob – naredil jo je Jurko iz loke, korni del skoraj tako velik kot centralni del, zelo tanki stebri, bogat, zlat oltar.
- Razpela iz krstilnice v Piranu – vejnati križ, mrtev, trpeč, vzbuja sočutje. 3 žebli – dramatično, opasica je krajša, gotska ekspresija, mistika.
- Solčavska Marija – prvi pojavi gotskega kiparstva pri nas. Sedeča Marija z otrokom. Delno polihromirana – narejena iz peščenjaka. Gotski ljubeč odnos. Bogato gubanje – gotska eleganca.
- Krakovska Madona – isti mojster kot Solčavsko Marijo. Gre za relief – ostanek timpanona Križevniške cerkve. Veliko simbolizma – spodaj 2 leva (prestol modrosti/Salomonov prestol), 2 zmaja s prepletenimi vratovi, Marija s krono (vladarica krščanskega ljudstva), jabolko v roki (Marija povezava z Evo), Kristus z svitkom (nosilec modrosti). Slogovna analiza: šilast zaključek, značilen 3-listni zaključek, gotska eleganca, gubanje – ostrolomljene gubanje, povdarjanje čustvenosti. Pojavljajo se tudi milostne podobe.
- Pieta z Ptujške Gore – narejen v mednarodnem lepem slogu
- Marija zavetnica s plaščem – relief iz timpanona nad portalom, motiv varovanja s plaščem, iz peščenjaka, S linija, poln obraz

Ptujskogorska in Velikonedeljska skupina: najbolj kvalitetna srednjeveška slovenska dela, kipi iz peščenjaka.

- Sv Jakob – školjka na kapi, stoji v kontrapostu
- Roženski oltar – triptih, sv. Ander, Marija z otrokom, sv. Katarina
- Sv .Barbara – v roki ima stolp, našli v cerkvi sv. Nedelja

- Sv. Katarina – v roki ima stolp (pendan kipa z enako vrednostjo, različna lika, veljata za najlepša gotška kipa pri nas, značilnosti mednarodnega mehkega sloga, material – peščenjak) – sem spadata tudi Marija zavetnica s plaščem in Pieta s Ptujске gore.

Slikarstvo: značilnost tega slikarstva je, da zaradi ne tako prevotljenih sten (kot v Ita.) ostaja površina prosta za freske. Motiv sv. Krištofa, velikokrat na zunanji fasadi (če ga zjutraj vidiš, ta dan ne boš umrl). Motiv svete nedelje. Notranjost: S stena so navadno skupinski prizori – sprevod in poklon treh kraljev, Z stena – poslednja sodba, V stena (prezbiterij)- križnorebrasti obok, skoraj v celoti poslikan (motiv nebeškega kraljestva)

- poslikava Mirne na Dolenjskem (mojster Bolfgang) – križnorebrasti obok s polji – v sredi sedi Marija ali Kristusm okoli 4 evangelisti, lahko dodali še orožja mučeništva, angele z njimi... To imenujemo kranjski prezbiterij – gre za ikonografski program, ki se je pri nas dokaj trdno uveljavil
- Suha pri Škofji Loki

V slikarstvu se prav tako začne gotški slog z slogom ostrolomljenih gub. Prve poslikave predvsem na Ptujju. Druga stopnja pa je mednarodni mehki slog.

- Križna kapela, Ptujška gora – najbolj znana poslikava sv. Katarina in sv. Barbara, ob strani stoji donator te freske v meniških oblačilih, je pomanjšan. Iz rok se mu vije trak, na katerem je napisana njegova prošnja. Lepi slogi S linija, ljubkost, mil izraz, mehko gubanje. V tem slogu (mednarodni mehki), delujejo tudi nekateri domači avtorji (mojster Bolfgang, njegova delavnica in posnemovalci)
- Pohod sv. Treh kraljev – Bolfgangov učenec, slikanje v pasovih, zatakne figure
- cerkev Suha – to in cerkev v Bodeščah poslikala Soškobodeška skupina, zelo barvita, v srednjem pasu je poznogotski slog.

Tretji slog je poznogotski slog – vanj pride tudi Bolfgang. Uporablja številne predloge (v nem. Grafika). Preslikujejo motive, vzorci z valji (kot pomoč)

Slikarske delavnice v Sloveniji:

- prva znana v zgodnji renesansi je delavnica Janeza Aquila – delala v Prekmurju, poslikali več cerkva, značilnosti podeželskega sloga – tanke figure, netelesnost, shematiziranost. Slike: Sv Martin deli plašč z beračem, Portret avtorja, Apostoli
- delavnica Janeza Ljubljanskega – delovala na Gorenjskem, okolica Šk. Loke, delovala v mehkem slogu. Poslikava sv. Nedelje v Crngrobu.
- Delavnica Janeza in Vincenca . Znana je poslikava v Hrastovljah – v celoti je poslikana – znamenit mrtvaški ples, cerkev poslikana v celoti, tudi žanrski prizori (mrtvaški ples – prispodoba za enakost)

Tabelno slikarstvo:

- Ptujski oltar – hranijo ga v Ptujju, avtor Konrad Leib (zelo znano), gre za krilni oltar (poslikan na obeh straneh). Spodaj motiv Veronikinega prta.

- Sv. Hieronim...zraven njega lev, eden od ustanoviteljev Cerkve. Sv. Marko in krilati lev – v roki ima odprto sv. Pismo. Na sredini prizor Marijine smrti in kako Kristus sprejema njeno dušo. Slikarstvo že zelo realistično in prefinjeno – pozna gotika, že skoraj vzporedno z renesanso
- Kranjski oltar – našli v Kranju – cerkev sv. Kanciana. Danes v Dunajskem muzeju. Gre za izjemno kvalitetno delo za naš prostor, vse table niso ohranjene – ogromen oltar, ostali 2 tabli poslikani iz obeh strani. Zanimiva motivika – nenavadni svetniki, 1. beg sv. Kanciana, 2. mučeništvo sv. Kanciana. Druga stran – 1. molitev na Oljski gori, 2. Kristusovo vstajenje. Gotsko slikarstvo izjemne kvalitete (oblačila, ozadje, dobra perspektiva)